

Externe bijdrage: Is de schending van de coronamaatregelen een bijkomende indicator van mensenhandel met het oog op economische uitbuiting?

Charles-Eric Clesse

Arbeidsauditeur van Henegouwen
Docent aan de ULB

Het lijkt *a priori* vreemd om zich de vraag te stellen wat de gevolgen zijn voor mensenhandel met het oog op economische uitbuiting van een pandemie die miljoenen mensen tot thuisquarantaine heeft gedwongen. De economie in de meeste Europese landen — ook in België, het land waarover het hier gaat — heeft meer dan twee maanden lang grotendeels stilgelegen. Werknemers die niet van thuis uit konden werken waren wegens overmacht tijdelijk werkloos.

Het stilvallen van de economische activiteit heeft evenwel geen einde gemaakt aan de ondergrondse, zwarte economie en – in sommige gevallen – aan mensenhandel.

Eerst gaan we dieper in op de impact van de pandemie op mensenhandel wereldwijd en overlopen we nogmaals de indicatoren die België hanteert voor mensenhandel met het oog op economische uitbuiting. Daarna bekijken we in hoeverre de COVID-19-crisis gevolgen kon hebben voor de slachtoffers van mensenhandel. Tot slot lichten we toe waarom het ongetwijfeld moeilijk wordt om deze vaststelling ook hard te maken.

1. | Impact van de COVID-19-crisis op mensenhandel op wereldvlak

De *lockdown*, de reisbeperkingen, werkbeperkingen en verlaagde budgetten hebben negatieve en vaak gevaarlijke gevolgen voor de levens van deze mensen die zich al in een kwetsbare situatie bevinden.

Ghada Waly, directeur van het UNODC, verwoordt het als volgt:

"Nu door COVID-19 het aantal verplaatsingen daalt, de middelen voor ordehandhaving elders worden ingezet en zowel sociale diensten als overheidsdiensten minder beschikbaar zijn, hebben slachtoffers van mensenhandel het nog moeilijker om te ontsnappen en om hulp te vinden. Terwijl we samen de strijd aanbinden tegen deze wereldwijde pandemie, moeten de landen ook opvanghuizen en hulplijnen openhouden, de toegang tot justitie waarborgen en voorkomen dat kwetsbare mensen in de handen van de georganiseerde misdaad vallen. Het UNODC staat overheden en niet-gouvernementele organisaties (ngo's) waarmee het overal ter wereld samenwerkt bij, zodat de diensten ter bestrijding van mensenhandel hun essentiële opdracht veilig kunnen blijven uitvoeren en slachtoffers van mensenhandel de hulp kunnen krijgen die ze nodig hebben."

Partners die met het UNODC samenwerken hebben erop gewezen dat in sommige landen meer kinderen verplicht zijn de straat op te trekken op zoek naar voedsel en inkomsten, waardoor het risico op uitbuiting toeneemt.

Volgens Ilias Chatzis, hoofd van de afdeling Mensenhandel van het UNODC, "ontstaan er tegelijkertijd nieuwe kansen voor de georganiseerde misdaad om van de crisis te profiteren. Dit betekent dat mensenhandelaars actiever kunnen worden en hun vizier kunnen richten op mensen die nog kwetsbaarder zijn dan voorheen, omdat ze hun bron van inkomsten kwijt zijn als gevolg van de coronamaatregelen (...). We weten dat mensen in kwetsbare situaties meer kans hebben om met het virus besmet te raken en minder toegang hebben tot gezondheidszorg in geval van ziekte. Het is dan ook zorgwekkend om te horen dat op sommige plaatsen de slachtoffers van mensenhandel geen toegang meer hebben tot opvang, dat sommige opvangcentra zelfs gesloten zijn vanwege het virus en dat andere centra onvoldoende beschermingsmiddelen hebben, waardoor slachtoffers en personeel gevaar lopen".

De pandemie heeft duidelijk op wereldschaal een impact gehad op de economische uitbuiting van vrouwen, mannen en kinderen.

2. | Mensenhandel met het oog op economische uitbuiting in België: kan een schending van de gezondheidsmaatregelen een indicator zijn van mensenhandel met het oog op economische uitbuiting?

Zoals genoegzaam bekend, is België afgeweken van de internationale normen door mensenhandel met het oog op uitbuiting van werk of diensten, in omstandigheden die in strijd zijn met de menselijke waardigheid in heel ruime mate strafbaar te stellen.¹³⁸ De schending van de waardigheid, de hoeksteen van de definitie, moet met name worden gezocht in het niet-naleven van de sociale regelgeving. Daarbij denken wij aan lonen die niet in overeenstemming zijn met de Belgische loonschalen, de arbeidstijd die afwijkt van de geldende regels en het ontbreken van een verklaring van tewerkstelling waardoor de werknemer geen uitzicht heeft op sociale zekerheid.

Aantasting van de menselijke waardigheid kan evenwel ook tot uiting komen in een ernstige schending van bepaalde regels met betrekking tot de arbeidsomstandigheden. Zo is het volgens de rechtspraak in strijd met de menselijke waardigheid om te moeten werken in een loods waar het koud is en waar een storende schimmelgeur hangt of in een magazijn bedekt met een plasticzeil om te vermijden dat de regen op de tafels terecht komt waarop kledij wordt gesorteerd¹³⁹, om met blote handen en op handen en knieën het afval in een slagerij te moeten oprapen¹⁴⁰, en om zonder beschermende kleding asbest van een jacht te moeten verwijderen.¹⁴¹

Aantasting van de waardigheid van de werknemer heeft ook betrekking op diens gezondheid: gedwongen worden om ziek¹⁴² of met koorts¹⁴³ te werken, of als voedsel alleen vlees voorgeschoteld krijgen dat niet langer geschikt is voor verkoop in een slagerij.¹⁴⁴

Op basis van deze rechtspraak kunnen we dus stellen dat de schending van de menselijke waardigheid ook kan blijken uit de verplichting om arbeid te verrichten in omstandigheden waarin de naleving van de COVID-19-gezondheidsmaatregelen onmogelijk is, zoals bijvoorbeeld gedwongen worden om te werken op locaties waar het onmogelijk is de regels inzake

social distancing te respecteren, en bovendien zonder individuele (mondmasker) of collectieve (plexiglas) beschermingsmiddelen. Dat standpunt sluit aan bij enkele rechterlijke uitspraken waarbij de beoordeling van de schending van de waardigheid van de werknemer gebaseerd is op indicatoren zoals het ontbreken van arbeidsmiddelen of werkkledij¹⁴⁵, van een helm en veiligheidsschoeisel¹⁴⁶ of -handschoenen en van een beschermingsschort om braadroosters of friteuses schoon te maken.¹⁴⁷

Uiteraard is het feit dat een werknemer wordt blootgesteld aan het risico op COVID-19 op zich nog geen afdoend bewijs dat het om economische uitbuiting gaat. Dat element moet worden ondersteund door een reeks eensluidende indicaties waaruit blijkt dat er bij het geleverde werk sprake is van aantasting van de menselijke waardigheid.

3. | Impact van de COVID-19-crisis op mensenhandel met het oog op economische uitbuiting

Zoals we reeds zagen, belicht het UNODC de gevolgen van mensenhandel op wereldvlak. In zijn mededeling van 2 april 2020 vestigt de GRETA "de aandacht op de bijzondere moeilijkheden van slachtoffers van mensenhandel, die over het algemeen in een situatie van grote onzekerheid en kwetsbaarheid verkeren. Behalve het psychologische trauma en de ernstige lichamelijke letsels die ze hebben opgelopen, hebben veel van deze vrouwen, mannen en kinderen geen bestaansmiddelen en kunnen ze in situaties van illegale migratie of arbeid terechtkomen, zonder medische of sociale bescherming en zonder documenten of middelen om naar hun land van herkomst terug te kunnen keren. Tijdens de COVID-19-pandemie kan hun situatie er alleen maar op achteruitgaan en kunnen criminelen deze wereldwijde crisis actief gebruiken om hun kwetsbaarheid uit te buiten en de financiële winsten die mensenhandel genereert te vergroten".

Hoe zit dat in België en meer bepaald op het vlak van mensenhandel met het oog op economische uitbuiting? Het staat vast dat vreemdelingen die illegaal of in een precare situatie op het Belgische grondgebied verblijven

138 Over dit begrip 'waardigheid', zie ons artikel "La notion de dignité humaine et son application pratique en matière de traite économique des êtres humains", *R.D.P.C.*, nr. 9-10, 2013, pp. 854-877.

139 Corr. Bergen, 26 juni 2012, www.myria.be.

140 Brussel, 12 januari 2011, www.myria.be.

141 Corr. Brugge, 25 april 2006, www.myria.be.

142 Brussel, 26 oktober 2011, *onuitgegeven*, nr. van de griffie: 2011/BC/470.

143 Luik, 31 oktober 2005, *onuitgegeven*, repertoriumnr. 2848/05.

144 Corr. Brussel, 28 april 2010, www.myria.be.

145 Corr. Antwerpen, afdeling Turnhout, 18 januari 2017, Myria, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2019, Slagkracht voor slachtoffers*, p. 123; Corr. Aarlen, 8 mei 2014, www.myria.be.

146 Corr. Charleroi, 7 januari 2011, *onuitgegeven*, nr. van de griffie 62. In casu was deze kledij ter beschikking gesteld, wat volgens de rechtbank een extra bevestiging was dat het niet om mensenhandel ging.

147 Corr. Charleroi, 10 december 2010, www.myria.be. In casu had één van de werknemers brandwonden aan de onderarm opgelopen.

— wat op zich een kwetsbare situatie is — zwaar onder de pandemie hebben geleden. Ze hebben geen middelen en zijn vooral veel kwetsbaarder dan Belgische burgers, waardoor zij zich wel genoodzaakt zien om het even welke arbeid(svoorwaarden) te accepteren om te kunnen overleven.

Deze situatie geldt echter niet alleen voor deze categorie vreemdelingen. Ook Belgische werknemers zijn wegens overmacht werkloos geworden op een schaal die we nooit eerder hebben meegemaakt. Meer dan 500.000 werknemers werden in de eerste dagen van de pandemie werkloos en tussen het begin van de *lockdown* en 25 mei 2020 (begin van fase twee van de versoepeling) waren dat er 1.313.127. De werkloosheidsuitkeringen zijn evenwel afhankelijk van het inkomen van de werknemer, met een plafond van 1.790,62 euro bruto¹⁴⁸ per maand. Daarbij komt per dag 5,63 euro die de RVA moet betalen wanneer de werknemer wegens overmacht tijdelijk werkloos wordt (reden "coronavirus"). We stellen dus vast dat veel werknemers in een kwetsbare situatie zijn terechtgekomen. Ze moesten immers leningen afbetalen, hun kinderen te eten geven ..., waardoor ook zij mogelijk op zoek moesten naar een job in het zwart, waarin ze uitgebuit konden worden.

Het klopt dat de economische activiteit grotendeels stillag. Wel konden bouwwerken binnen in gebouwen doorgaan zonder de aandacht te trekken van de inspectie- en de politiediensten. Ook bakkerijen en slagerijen (sectoren waarin de afgelopen jaren verschillende gevallen van mensenhandel met het oog op economische uitbuiting aan het licht zijn gekomen) konden werknemers in ateliers achterin illegaal blijven tewerkstellen. En zoals we in punt 4 zullen zien, was de kans op controle van de activiteiten in deze sectoren klein.

De gezondheids crisis had onvermijdelijk een impact op mensenhandel en heeft de uitbuiting van sommige werknemers vergroot of verergerd. Het is echter pas over enkele maanden, wanneer getuigen in het kader van gerechtelijke dossiers verklaringen zullen afleggen, dat we de reële omvang van het fenomeen zullen kunnen inschatten. Het zou wel verrassend zijn mocht België ervan gespaard blijven. Financieel staat er zoveel op het spel dat de uitbuiters er alle belang bij hadden om van de pandemie te profiteren, om hun winsten uit illegale activiteiten te 'optimaliseren'.

4. | Een moeilijk hard te maken stelling, maar een reëel risico

Onze stelling is moeilijk hard te maken in de praktijk, een interpretatie van de cijfers is dan ook moeilijk. In de loop van 2019 moesten de arbeidsauditoraten in België zich uitspreken over 164 feiten¹⁴⁹ wat mensenhandel met het oog op economische uitbuiting betreft. Die waren als volgt verdeeld: Gent (47), Antwerpen (34), Halle-Vilvoorde (3), Leuven (5), Brussel (14), Henegouwen (6), Waals-Brabant (9), Luik (46), Eupen (0).

Tussen 1 januari 2020 en 30 mei 2020 zijn twintig feiten van mensenhandel aan het licht gekomen. Die zijn als volgt verdeeld: Gent (5), Halle-Vilvoorde (2), Brussel (1), Waals-Brabant (1), Luik (10), Eupen (1).

Tijdens de *lockdown*, tussen de avond van 13 maart en 18 mei 2020, zijn er 5 feiten aan het licht gekomen: in Gent (1), Antwerpen (1), Luik (2), Eupen (1).

We stellen vast dat we van 1,36 feiten per week (15 feiten ontdekt van 1 januari tot 12 maart) naar 0,55 feiten per week (van 13 maart tot 18 mei) gaan. Het gemiddelde voor 2019 bedraagt 3,15 aan het licht gekomen feiten per week.

Deze cijfers vormen zeker geen getrouwe weergave van de realiteit "op het terrein", omdat de werking van de inspectie- en politiediensten door de pandemie was verstoord. Zo waren de arbeidsinspectiediensten aan het begin van de crisis ook in *lockdown*. Hun erg beperkte controleactiviteit op het terrein was bovendien vooral gericht op sociale dumping. De inspectiediensten van de RVA en het RSVZ werden ingezet om de vele vragen van werkgevers en zelfstandigen te beantwoorden, en om de interne diensten te ondersteunen. Toen de RVA op 4 mei zijn inspecties op het terrein hervatte, waren die vooral gericht op fraude met werkloosheid als gevolg van overmacht.

Daarbij komt nog dat alle controles die door de arrondissementscellen werden uitgevoerd zijn geannuleerd en ze dus tot begin mei stillagen. Alleen noodgevallen werden behandeld.

De politiediensten hadden hun handen vol met het toezicht op de naleving van de verschillende bijzondere-

¹⁴⁹ We hebben de feiten met code 55 in aanmerking genomen — economische mensenhandel in MACH. We hebben rekening gehouden met de datum waarop het feit van mensenhandel is ontdekt en niet met de datum waarop een gerechtelijk dossier is geopend. Deze cijfers vormen niet altijd een juiste weergave van de realiteit, aangezien een herkwalificatie van de feiten in de loop van het dossier altijd mogelijk is.

¹⁴⁸ De bedrijfsvoorheffing bedraagt 26,75%.

machtenbesluiten, die de *lockdown*, de *social distancing*, het telewerk, de sluiting van winkels,... regelden. De andere wetsovertredingen die als gevolg van de *lockdown* sterk waren afgenomen — met uitzondering van huiselijk geweld dat helaas toenam — werden bijkomstig.

Aangezien alle controlediensten bijna volledig waren stilgevallen, zijn tal van uitbuiters vermoedelijk door de (zeer grote) mazen van het net geglipt.

Conclusies

Welke lessen kunnen we uit deze twee maanden pandemie trekken? Uit de cijfers blijkt dat de economische dimensie van mensenhandel afneemt. We kunnen daar evenwel geen conclusies uit trekken, aangezien de statistieken door een gebrek aan controle uiteraard vertekend zijn.

Het blijft dus niet meer dan een aanvoelen dat slachtoffers die bij gebrek aan controle werden uitgebuit ongetwijfeld aan hun lot zijn overgelaten. Nu de versoepeling op het ogenblik van het schrijven van deze tekst¹⁵⁰ is ingezet, staat vast dat de inspectie- en politiediensten situaties zullen ontdekken van uitbuiting die tijdens de pandemie zijn begonnen.